

O'QUVCHILARNING MANTIQUIY VA KREATIV FIKRLASH DARAJASINI XALQARO MEZONLAR ASOSIDA SHAKLLANTIRISH STRATEGIYALARI

Hamid Olimjon va Zulfiya nomidagi ijod maktabi

Tarbiyachisi: Mamatqulova Nilufar

Ilmiy-metodik maqola

Annotatsiya: Ushbu maqolada ijod maktablari o'quvchilarining mantiqiy va kreativ fikrlash qobiliyatlarini PISA, PIRLS va TIMSS kabi xalqaro baholash mezonlari talablari asosida rivojlantirish pedagogik va psixologik strategiyalari yoritilgan. Maqolada tarbiyachilarning darsdan tashqari mashg'ulotlarda o'quvchilar dunyoqarashini kengaytirish, nostandart muammolarni hal qilish va ijodiy salohiyatni yuzaga chiqarishdagi o'rni tahlil qilingan hamda amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: mantiqiy fikrlash, kreativlik, xalqaro mezonlar, PISA, ijod maktabi, tarbiyachilik faoliyati, STEM yondashuv, keys-stadi, interaktiv metodlar.

Kirish

Zamonaviy ta'lim tizimining bosh maqsadi faqatgina tayyor bilimlarni o'zlashtirgan shaxsni emas, balki olingan ma'lumotlarni tahlil qila oladigan, hayotiy muammolarga kreativ yechim topa oladigan va mantiqiy fikrlaydigan komil insonni tarbiyalashdan iboratdir. Ayniqsa, muhtaram Prezidentimiz tashabbusi bilan tashkil etilgan Hamid Olimjon va Zulfiya nomidagi ijod maktablarida ta'lim va tarbiya jarayonini xalqaro standartlar darajasiga ko'tarish, o'quvchilarning adabiy, madaniy va intellektual salohiyatini yuzaga chiqarish dolzarb vazifalardan biri sanaladi. Bugungi globallashuv va texnologiyalar asrida o'quvchilarning bilim darajasi nafaqat ichki imtihonlar, balki xalqaro baholash dasturlari (PISA, TIMSS, PIRLS) mezonlari asosida ham sinovdan o'tkazilmoqda. Bu esa ta'lim jarayonida ham, darsdan tashqari tarbiyaviy ishlarda ham yangi pedagogik strategiyalarni qo'llashni taqozo etadi [1]. Mantiqiy va kreativ fikrlash bir-birini to'ldiruvchi ikki muhim komponentdir. Mantiq voqelikni chuqur tahlil qilish, sabab-oqibat aloqalarini aniqlash va to'g'ri xulosalar chiqarishga xizmat qilsa, kreativlik muammolarga mutlaqo yangicha, noodatiy nuqtai nazardan qarash va original g'oyalarni ilgari surish imkonini beradi. Ijod maktabi o'quvchilari o'z tabiati va iqtidorig ko'ra badiiy so'z san'atiga, ijodkorlikka moyil bo'ladilar. Ularning ushbu tabiatini mantiqiy qonuniyatlar bilan boyitish xalqaro baholash mezonlarida belgilangan oliy darajadagi ko'nikmalarni (high-order thinking skills) shakllantirishning asosiy poydevoridir [2].

Mavzuga Oid Adabiyotlar Tahlili va Metodologiya
Tafakkur jarayonlari, mantiqiy va kreativ fikrlashni rivojlantirish muammolari dunyo

va respublikamiz olimlari tomonidan keng tadqiq etilgan. Jumladan, Edvard de Bono o'zining "Kreativ fikrlashning olti shlyapasi" nazariyasida fikrlashni diversifikatsiya qilish, muammoga turli rakurslardan yondashish usullarini ko'rsatib o'tgan. Sharq mutafakkirlari ham o'z asarlarida aql-idrok, mantiq va ijodiy tafakkur uyg'unligiga katta e'tibor qaratganlar. Keyingi yillarda mamlakatimizda ta'lim sifatini oshirish va xalqaro dasturlarga tayyorgarlik ko'rish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Chunonchi, Milliy markaz tomonidan ishlab chiqilgan uslubiy qo'llanmalarda o'quvchilarning funksional savodxonligini baholash mezonlari aynan mantiqiy va kreativ tahlilga asoslanishi belgilangan [3].

Ushbu maqolani tayyorlashda tizimlilik, qiyosiy tahlil, pedagogik kuzatuv va ijodiy faoliyat natijalarini baholash metodlaridan foydalanildi. Hamid Olimjon va Zulfiya nomidagi ijod maktabi o'quvchilari o'rtasida o'tkazilgan tarbiyaviy va to'garak mashg'ulotlari davomida ularning mantiqiy masalalarni yechish va kreativ insholar yozish ko'nikmalari kuzatildi hamda tahlil qilindi.

Mantiqiy va Kreativ Tafakkurni Shakllantirish Strategiyalari

Xalqaro baholash mezonlari, xususan, PISA (Programme for International Student Assessment) o'quvchilarning maktabda olgan bilimlarini hayotiy vaziyatlarda qo'llay olish qobiliyatini tekshiradi. Bunda matnni tushunish, undagi yashirin ma'nolarni anglash, mantiqiy xulosalar yasash va ijodiy fikr bildirish talab etiladi. Ijod maktablarida tarbiyachi faqatgina rejimga rioya etilishini nazorat qiluvchi shaxs emas, balki darsdan tashqari vaqtda o'quvchining mustaqil fikrlashini yo'naltiruvchi asosiy tyutor hisoblanadi [4].

O'quvchilarda ushbu ko'nikmalarni shakllantirish uchun quyidagi strategiyalarni amaliyotga tatbiq etish yaxshi samara beradi:

1. Evristik va Muammoli Ta'lim Strategiyasi: Tarbiyachi mashg'ulotlar davomida o'quvchilarga tayyor yechimga ega bo'lmagan muammoli vaziyatlarni taqdim etishi lozim. Masalan, biron bir ijtimoiy yoki ekologik muammo beriladi va o'quvchilardan uning yechimi bo'yicha o'z loyihalarini taqdim etish so'raladi. Bu jarayonda mantiqiy tahlil bilan birga kreativ yondashuv ham talab qilinadi.

2. Keys-stadi (Case study) Metodi: Haqiqiy hayotiy voqealar va muammolarga asoslangan keyslar ustida ishlash o'quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi. Ijod maktabi o'quvchilari uchun adabiy qahramonlarning xatti-harakatlarini mantiqiy va huquqiy-ma'naviy jihatdan baholashga qaratilgan keyslar juda qiziqarlidir [5].

3. "Aqliy hujum" va Keys o'yinlari: Har qanday yangi g'oyani senzurasiz qabul qilish va keyinchalik ularni mantiqiy elakdan o'tkazish usuli o'quvchilardagi psixologik to'siqlarni va xato qilishdan qo'rqish hissini yo'qotadi. Bu kreativlikning birinchi va eng muhim shartidir.

4. STEM va San'at Uyg'unligi (STEAM): Ijod maktabi o'quvchilarining tabiatiga mos ravishda, mantiqiy-matematik tasavvurlarni san'at, she'riyat va vizual

dizayn orqali rivojlantirish mumkin. Masalan, matematik qonuniyatlar yoki astronomik hodisalarni she'riy shaklda tasvirlash yoki uning falsafiy mohiyatini ochib berish topshiriqlari har ikkala yarim sharning teng rivojlanishiga xizmat qiladi [6].

Tarbiyachilik Faoliyatida Amaliy Tajribalar

Hamid Olimjon va Zulfiya nomidagi ijod maktabida o'quvchilar bilan olib boriladigan kechki mashg'ulotlar va ma'naviyat soatlarida ushbu strategiyalar samarali qo'llanib kelinmoqda. Chunonchi, "Yosh mantiqshunos" va "Ijodiy parvoz" yo'nalishlaridagi to'garak ishlari doirasida o'quvchilarga xalqaro testlar namunalariga o'xshash ochiq turdagi topshiriqlar berilmoqda. O'quvchilar faqatgina adabiy matn to'qish bilan cheklanmay, balki o'z asarlarining mantiqiy ketma-ketligini, qahramonlar xarakterining asoslanganligini tahlil qilishni o'rganmoqdalar. Bu esa PIRLS va PISA tadqiqotlarida yuqori baholanadigan "matnni tahlil qilish va baholash" komponentiga to'la mos keladi [7].

Kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, doimiy ravishda kreativ va mantiqiy mashqlar bilan shug'ullangan o'quvchilarning fan olimpiadalari, turli ko'rik-tanlovlar va xalqaro loyihalardagi ishtiroki sifati sezilarli darajada oshdi. Eng muhimi, ularda o'z fikrini erkin, lo'nda va mantiqiy izchillikda bayon etish madaniyati shakllandi.

Xulosa va Tavsiyalar

Xulosa qilib aytganda, ijod maktablari o'quvchilarining mantiqiy va kreativ fikrlash darajasini xalqaro mezonlar darajasiga ko'tarish – faqatgina dars soatlari bilan cheklanadigan vazifa emas. Bu uzluksiz pedagogik va tarbiyaviy jarayon bo'lib, darsdan tashqari vaqtda tarbiyachilar tomonidan tizimli ravishda olib borilishi lozim. Xalqaro mezonlar asosida strategiyalarni ishlab chiqish va ularni ta'lim-tarbiya amaliyotiga joriy etish kelajakda raqobatbardosh, mustaqil fikrlovchi va intellektual salohiyatli yoshlarni tarbiyalash kafolatidir.

Ushbu maqsadlarga yanada samarali erishish uchun quyidagi tavsiyalar ilgari suriladi:

- Ijod maktablari tarbiyachilarining xalqaro baholash dasturlari (PISA, TIMSS, PIRLS) metodologiyasi bo'yicha pedagogik malakalarini doimiy oshirib borish;
- Darsdan tashqari mashg'ulotlar dasturlariga ko'proq mantiqiy va intellektual o'yinlar, keys-stadi elementlarini kiritish;
- O'quvchilarning ijodiy ishlarini faqat lingvistik jihatdan emas, balki mantiqiy izchillik va kreativlik mezonlari asosida ham baholash tizimini yo'lga qo'yish.

Adabiyotlar ro'yxati

- 1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining** 2019-yil 3-maydagi "Iqtidorli yoshlarni aniqlash va yuqori malakali kadrlar tayyorlashning uzluksiz tizimini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4306-son Qarori.
- 2. De Bono E.** Serious Creativity: Using the Power of Lateral Thinking to Create New Ideas. – New York: HarperBusiness, 1992. – 320 p.

3. Ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish milliy markazi qo'llanmalari. – Toshkent, 2021. – 112 b.
4. Mavlonova R., Vohidova N. Pedagogik innovatsiya va integratsiya. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2011. – 234 b.
5. PISA 2021 Creative Thinking Framework. OECD, Paris, 2020. – 65 p.
6. Yo'ldoshev J.G'., Usmonov S.A. Ilg'or pedagogik texnologiyalar: Yo'nalishlari, muammolari, yechimlari. – Toshkent: O'qituvchi, 2004. – 180 b.